

ABBASİ DÖNEMİ EDEBİYATINDA NÜKTEYE GENEL BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kâzım Ürün*

Kelime anlamı "ancak iyice düşünülduğünde algılanabilen ince mânâ" olarak ifade edilen nükte, edebi sanatın bir tezahürü olarak, daha çok üstün zekalı veya kültür seviyesi ve kavrama gücü yüksek kişiler tarafından yapılır. Sürekli ciddiyet, kimi zaman akılda durgunluk ve donukluk oluşturabilir. Arada sırada yapılan bir espri veya nüktenin, insanın psikolojik ve sosyal yapısının gelişiminde önemli yeri vardır. Klâsik Arap edebiyatının ünlü siması olan, daha sonra gelen pek çok yazar tarafından taklit edilen ve aynı zamanda nüktenin piri kabul edilen el-Câhiz(ölm.255/859)¹ de, insanın yaratılışı gereği, ciddi konularla ilgisinin sınırlı olduğunu, kimi zaman nükteleri konuya motive etmenin son derece yararlı olacağını söylemektedir. "Yerinde gülmek, yerinde ağlamak gibidir" sözünün sahibi Câhiz'in bu ifadesi² pek çok Arap edibi tarafından kabul görmüştür.

Günümüzde politik, edebi, sosyal v.b. mahfillerde çokça rastladığımız nükteli sözler, insan oğlu tarafından geçmiş asırlarda sık sık başvurulan bir sanat olmuştur. Cahiliye döneminde çokça rastlanılan nükteli ifadelere, İslâmî devirde dönemin siyasî ve sosyal anlayışından hareketle pek rastlanılmayacağı zannedilir, ancak kaynaklara baktığımızda; kadılar,

*Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Öğr. Üyesi.

¹ Daha çok el-Câhiz diye tanınan ve 150-160/767-777 yılları arasında Basra'da doğduğu tahmin edilen 'Amr b. Bahr el-Câhiz, Arap edebiyatının en tanınmış şahsiyetlerinden biridir. Halil b. Ahmed, Sibeveyhi, Ahfeş, Asma'î gibi devrin pek çok âliminden ders alan ve birbirinden farklı kitaplar okuyan ünlü edip, değişik alanlarda ikiye yakın eser vermiştir. En önemli eserleri; Kitâbu'l-Hayevân (hayvanlar antolojisi), el-Beyân ve't-Tebyîn (şiiir ve edebiyat) ve Kitâbu'l-Buhelâ (cimrilerin hayatı)'dır.

²Şevkî Dayf, *el-'Asru'l-'Abbâsî es-Sânî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire 1973, s.593.

fakihler, muhaddisler, cami imamı ve vaizlerin de bu tür esprili ifadelerle başvurduklarını veya muhatap olduklarını görürüz.

Emeviler döneminde, genelde Emevilerle Abbasiler arasında ortaya çıkan siyasî çekişmeler, nüktelere konu olmaktadır. Bilindiği gibi daha çok serbest ortamlarda insanlar daha rahat düşüncelerini ifade edebilirler ve birbirlerine nükteli sözler sarfedebilirler. Bu bakımdan nükte sanatının en şanslı olduğu dönem, sanat ve edebiyatın zirveye çıkmış olduğu Abbâsî Devri olmuştur.

Şüphesiz edebiyatın altın çağını yaşadığı Abbâsî Dönemi şiiri ve nesri, sayısız nükte örnekleriyle doludur. Ancak biz burada, Arap dili ve edebiyatında, nükte olarak karşılığını bulabildiğimiz "fukâhe" kelimesinin kullanımına ve eş anlamlarına ayrıca bu konuda yazılmış eserlere değindikten sonra daha çok günlük yaşamda söz konusu olan nüktelerden bir kısmını sunacağız ve bu konudaki o günkü genel anlayışa temas edeceğiz.

Arap dilinde fukâhe kelimesi, mizah, hoş ve tatlı söz, anlamına gelir. Bu tür sözleri kullananlara da "fukâhî" denir.³ Bu kelimenin yanısıra aynı anlamda başka kelimeler de kullanılır. Bunlar ve içerdikleri anlamlar şöyledir:⁴ ed-du'âbe: mizah, oyun, gülme; el-mezh ve el-mizâh: mizâh, şaka; el-hezl ve el-hezâlet: nükte; et-tehekküm: küçümsemek, alay etmek; es-sühriyye: gülmek, alay etmek.

Arap dili ve edebiyatında, nükte konusunda müstakil eser pek az olmasına rağmen,⁵ bir kısmı ansiklopedik mahiyetteki kaynak ve müracaat eserlerde, bu konuda oldukça fazla bilgiye rastlanabilmektedir. Bunlardan en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

el-Beyân ve't-Tebyîn (el-Câhiz), *Kitâbu'l-Buĥelâ* (el-Câhiz), *Kitâbu'l-Hayevân* (el-Câhiz), *el-'Ikdu'l-Ferîd* (İbn 'Abd Rabbihi), *el-Mustadraf min Kullî*

³İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 'Fekehe" Mad., Dâr Sâdir, Beyrut (tarihsiz), XIII, 523.

⁴Aynı eser, "ed-Du'âbe" I/376, "el-Mezh" II/593, "el-Hezl" XI/696, "et-Tehekküm" XII/617, "es-Sühriyye" IV/353, Maddeleri.

⁵Şevkî Dayf nükte konusunda müstakil bir eser yazmıştır, ancak burada daha çok son dönem Mısır'da nükteyi işlemiştir. Bkz. Şevkî Dayf, *el-Fukâhe fi Mısır*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire 1985.

Fennin Mustazraf (el-Ebşihî), *Hâssu'l-Hâss* (eş-Se'âlibî, Ebû Mansûr), *Yetîmetu'd-Dehr* (eş-Se'âlibî, Ebû Mansûr), *Makâmât* (Bedî'u'z-Zemân el-Hemedânî), *Târîh Bagdâdî* (el-Hatîb el-Bagdâdî), *el-İmtâ' ve'l-Mu'ânese* (Ebû Hayyân et-Tevhîdî), *Kitâbu'l-Egânî* (Ebu'l-Ferec el-İsfehânî), *Muhâdarâtu'l-Udebâ'i* (er-Râgıb el-İsfehânî), *Vefeyâtu'l-A'yân* (İbn Hallikân), *Nihâyetu'l-Ereb* (en-Nüveyrî), *Ahbâru'l-Ezkiyâ* (İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec), *Ahbâru'l-Hamkâ ve'l-Mugaffalîn* (İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec)

Gerek manzum gerekse mensur pek çok eserin verildiği Abbasi dönemine genel olarak bakıldığında nükte için oldukça zengin bir malzemeyle karşılaşılır. Bu tür malzemeler, o dönemin siyasî ve sosyal yapısını ve anlayışını yansıtmaları açısından son derece önemlidir. Biz burada daha geniş bir çalışmayı gerektirdiği için şiirlerde yer alan nüktelere değinmedik. Sadece sözlü anlatımla dilden dile aktarılan çok yaygın bazı nüktelerden kesitler vererek dönemin nükte anlayışını ifade etmeye çalışacağız.

Bu tür nüktelerin söylenmesi ve yazılmasında, daha çok dönemin devlet adamlarını ve toplumun önde gelenlerini eğlendirme gayesi ön plândaydı.

Söz konusu dönemde bu espriler, çoğunlukla dini konularda söz sahibi olan kadi ve muhaddisler tarafından yapılıyor ya da onlar espirilere konu oluyorlardı. Bunlardan cahil olanları İslâmî usûllerden habersiz Kuran'la şiiri ayırtedemiyorlardı. Aşağıdaki rivayette de görüleceği gibi o günün hâkimlerinin yanısıra halk da Kuran'ı bilmiyor ve bilmediğini itiraf etmeyip bir başka sözü Kuran olarak göstermeye ve muhatabını yanıltmaya çalışıyordu. Nükte şöyledir:⁶

Adamın biri çocuğunu mahkemeye getirir ve kadiya "efendim bu oğlum, içki içiyor ve namaz kılmıyor" der. Oğlu bu iddiayı kabul etmez. Babası "Efendim herhangi bir şey okumadan namaz olur mu" der. Hâkim çocuğa "Oku bakalım" der.

⁶el-Ebşihî, Şihâbu'd-Dîn Ahmed, *el-Mustadraf min Kulli Fennin Mustazraf*, el-Mektebetu't-Ticâriyye, Mısır 1935, II, 239.

Kalb gençlik ve ihtiyarlıktan sonra rebâba takıldı

Allâh'ın dini hak ve onda hiçbir şüphe yoktur.

Babası (oğlunun okuduğu şiirin Kuran'dan bir ayet olduğunu zannederek) "O bunu bilmiyordu. Dün komşunun Kuran'ını almış ondan ezberlemiş" der. Hâkim de "Ben de başka bir ayeti ezbere biliyorum" der:

(Sevgiliye hitaben) Üzüntülü geçmişimden dolayı bana acı!

Ayrılıkta azap vardır.

Bütün bu konuşmalar karşısında hakim (söylenenlerin Kur'an'dan ayetler olduğunu düşünerek): "Allah iyiliğinizi versin Kuran'ı biliyor, fakat onu uygulamiyorsunuz."⁷

Nüktenin çok kullanıldığı bir başka alan, eğitim alanıdır. "Ketâtib"⁸ veya "Sıbyân" olarak adlandırılan dönemin ilkokullarında okuyan çocukların öğretmenleriyle olan ilişkilerinde ortaya çıkan espri konuları da dikkate değerdir. Öğretmenlere, emeklerinin karşılığı olarak günümüzdeki gibi belli bir maaş değil çeşitli yiyecek ve içecekler sunulmaktaydı. Bu yiyecek ve içeceklerinin temininde bazan çok komik manzaralarla karşılaşılılabiliyordu.

Bu öğretmenlerin büyük bir kısmı, seviyeleri yüksek Kutrub, el-Kisâ'î vb. gibi ünlü bilgin, dilci ve nahivcilerden oluşmaktadır. Daha çok yukarıda ifade ettiğimiz ilkokullardaki öğrencileri okutan öğretmenler için nükteler söylenmiştir. Hatta dönemin ünlü yazarı el-Câhiz, "Ahmak min muallim Kuttâb" (Kuttâb öğretmeninden daha ahmak) şeklinde bir atasözünün de söylendiğini ifade etmektedir.⁹ Eserlerinde nükteli üslûba sık sık başvuran el-Câhiz'in hayatı da mizah tablolarıyla doludur.

Dar gelirli bir aileye mensup yazar, geçimini Basra'daki Seyhan Nehri kıyısında ekmek ve balık satarak sağlamaktadır. Ancak daha çok ilim meclislerine devam ettiği için, bazan evinde yiyecek sıkıntısı çekilir. Böyle bir

⁷ Kur'an ve bazı temel bilgilerin verildiği ilkokul öncesi okul.

⁸ es-Se'âlibî, Ebû Mansûr, *Hâssu'l-Hâss*, Kahire 1908. s.51; Vedî'a Tâhâ en-Necm, el-Câhiz ve'l-Hâdiratu'l-Abbâsiyye, Matba'atu'l-İrşâd, Bağdâd 1965, s.83-86.

⁹ el-Câhiz, 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Tahkik: 'Abdu's-Selâm Hârûn, Matba'at Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr, Kahire 1948, I, 248.

günde annesi, akşam eve gelen Cahiz'in sofrasına yemesi için kitap koyar ve mutfakta kitap dışında bir şeyin bulunmadığını söyler. Kendisini çalışmaya teşvik eden annesinin bu tavrı karşısında mahçup olan el-Câhiz, ders okudukları merkeze gider. Varlıklı arkadaşlarından biri ona neden üzgün olduğunu sorduğunda, konuyu ona aktarır. Arkadaşı, kendisine elli dinar verir. el-Câhiz bununla un alır, annesine gönderir. Daha sonra annesi neyle aldığını sorunca "sofrada bana sunduğun kitaplarla" diye nükteli bir cevap verir.¹⁰

Eserlerinde o günün Basra'sını oradaki bütün meslek gruplarını en ince detayına kadar anlatan el-Câhiz, öğretmenleri de unutmamıştır. Özellikle ilkökul öğretmenlerinin sürekli çocuklarla ilgilendikleri için onların bazı özelliklerini aldıklarını ve dolayısıyla pek çok espri malzemesinin ortaya çıktığını söylemektedir. Cahiz'in bir öğretmenle olan hikâyesi şu şekildedir:

Câhiz, bir gün bir şehre uğrar. Orada bir öğretmenle karşılaşır. Onun kültürlü ve aydın görüntüsünden hoşlanır. Kendisini çok iyi bir şekilde ağırlayan öğretmenle çeşitli konularda görüş alışverişinde bulunur. Onun din, dil ve edebiyatta çok bilgili olduğunu anlar. O günden itibaren onunla sürekli görüşür. Ancak bir gün öğretmenin ders verdiği yere geldiğinde, rahlesinde kitabının kapalı olduğunu görür ve oradakilere ona ne olduğunu sorar. Oradakiler, öğretmenin bir yakınının vefat ettiğini ve bundan dolayı evine kapanıp yas tuttuğunu söylerler. Bunun üzerine öğretmen evine gider, kapıyı bir cariye açar. Cariye, öğretmenin evde olduğunu söyleyip onu içeriye davet eder. Câhiz, herkesin er veya geç ölümü tadacağını söyleyerek öğretmeni teskin etmeye çalışır, ona sabır tavsiyesinde bulunur. Sonra aralarında şöyle bir konuşma geçer:

-Ölen oğlun muydu?

-Hayır

-Yoksa baban mıydı?

-Hayır

¹⁰Şevkî Dayf, *el-'Asru'l-'Abbâsî es-Sânî*, s.588.

-Kardeşin miydi?

-Hayır

-Eşin miydi?

-Hayır

-Neyindi?

-Sevgilimdi.

Câhız, çok şaşırarak

-Dünyada pek çok kadın var. Üzülme! Bir başkasını bulursun.

-Onu gördüğümü mü sanıyorsun?

Câhız bir kez daha şaşırarak

-Görmediğin halde nasıl aşık oldun?

-Ben, burada oturup pencereden dışarıya bakarken birden üzerinde hırka olan bir adamı gördüm, şöyle diyordu:

Ümm 'Amr! Allah iyiliğini versin!

Neredeysen kalbimi bana geri getir!

(Artık) kalbimle oynamaktan vazgeç.

İnsan bir başkasının kalbiyle nasıl oynar?

Öğretmen, içinden "Dünyada Ümm Amr'dan daha güzel birisi olsaydı bu şiir söylenmezdi." diyerek Ümm 'Amr'a aşık olduğunu söyler. İki gün öncesinde, bu adamın bizzat kendisine gelerek

"Eşek, Ümmü 'Amr'ı götürdü. Ne Ümmü 'Amr döndü ne de eşek." dediğini ve bu sözden de kızın öldüğünü anlayıp üzülerek eve kapandığını söyler. Câhız ise: "Siz öğretmenler hakkında bir eser telif etmişim, artık bu konuda yazmayacaktım; ancak seninle tanıştıktan sonra bu konuda bir eser

daha yazmaya karar verdim, ve bu eserimde de ilk olarak senden bahsedeceğim." der.¹¹

Bu tür pek çok nükteli sözü nakleden el-Câhiz'in anlattığı diğer bir nükte şöyledir:

"Bir gün şehrin kenar mahallelerinde dolaşıyordum. Bir de baktım bir öğretmen köpek gibi havlıyor. Durup seyretmeye başladım. Köpeğin havlamasını işiten çocuk evden çıktı, öğretmen de onu yakaladı ve onu azarlamaya başladı. Gidip niye böyle yaptığını sordum. Bana: "Haşarı bir çocuk, okumayı sevmediği için eve kapanıp çıkmıyor. Devamlı oynadığı bir köpeği var. Köpek gibi havladığım zaman, beni kendi köpeği zannederek dışarı çıkıyor ben de onu yakalıyorum." dedi.¹²

Gramercilerle ilgili nükteler de pek çoktur. İçinde yaşadıkları ortamı, konuşmalarını, sürekli meşgul oldukları dil konularıyla irtibatlandırıyorlardı. Bir gün fakir bir dilenci, para istemek üzere bir gramercinin kapısını çalar. Dilenciyle gramerci arasında şu konuşma geçer:

-Kapıda kim var?

-Dilenci

-(li-)yansarif ("Çekilsin gitsin")¹³

-(Dilenci) adım Ahmed (yani ben munsarif değilim)

(Gramerci) hizmetçisine:

-Sibeveyhi'ye bir ekmek parçası verin der.¹⁴

¹¹el-Ebşihî, a.g.e., II, 242-243.

¹²Hasan Muğanniye, *Nevâdiru'l-'Arab*, Müessesetu 'Izzi'd-Dîn, Beyrut (tarihsiz), s.44.

¹³Burada "çekilip gitmek" anlamında kullanılan "insarife" fiili, aynı zamanda dilbilgisinde "munsarif olmak" anlamına gelir. Dilenci, adının Ahmed olduğunu söylemekle bu emri yerine getiremeyeceğini hoş bir espriyile ifade eder. Çünkü Ahmed sözcüğü gayri munsariftir ve sarf olmaz.

¹⁴Ibn Hucceti'l-Hamevî, Takiyu'd-Dîn b. Ebî Bekr, *Semerâtu'l-Evrâk fi'l-Muhâdârât 'alâ Hâmiş Kitâbi'l-Mustadraf*, el-Mektebetu't-Ticâriyye, Mısır 1935, s. 39-40.

Bu nükte de gösteriyor ki o günlerde dilenciler dahi kelimenin munsarîf ya da gayri munsarîf olması gibi gramer kaidelerini bilmekteler ve bunları yerinde kullanabilme maharetini göstermektedirler.

Kimi dilciler, meclislerde kendilerini öne çıkarmak için, konuşurken herkesçe anlaşılmayan, garib kelimeler seçmekteydiler. Ve tabiî, sonuçta ortaya çok komik bir tablo çıkmaktaydı. Bir örneğini el-Câhiz vermektedir:

Ebû 'Alkame¹⁵ bir gün Basra'da bir yerden geçerken, bir grup insan kendisine saldırıp eziyet etmeye başlar. Onların eziyetlerine mani olurken Arapça söylenmesi çok zor ve anlamı herkesçe bilinmeyen şu ifadeyi kullanır:

"Mâ lekum teteke'ke'üne 'aleyye kemâ teteke'ke'üne 'ala zî cinnetin ifranka'û 'annî"

"Niçin cinli birinin üzerine çullandığınız gibi üzerime çullandınız? Dağılın!

Anlamını çıkaramadıkları bu söze şaşırırlar ve *"dağılın, onun Şeytanı Hintçe konuşuyor."* derler.¹⁶

Malik b. Enes'ten rivayet edilen bir hikâyeye göre; bir imam, arkasında eşkiyalar namaza durunca, korkusundan ne okuyacağını şaşırır. Sürekli "Euzu billahi mine's-Şeytânir-Racîm -Lanetlenmiş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım." der. Arkasındaki eşkiyadan biri de, "Şeytanın bir suçu yok, sen iyi okuyamıyorsun!" der.¹⁷

Yine aynı konuda diğer bir nükte ise şöyledir:

Mûsâ adında biri, içinde para bulunan bir cüzdanı çalar. Daha sonra namaz kılmak için bir mescide girer. İmam, namazda tesadüfen " Musâ, sağında bulunan şey nedir?" mealindeki ayeti¹⁸ okur. Bu sorunun

¹⁵Emeviler Döneminin ünlü dilcilerindendir.

¹⁶el-Câhiz, *a.g.e.*, I, 379-380.

¹⁷İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *Ahbâru'l-Ezkiyâ*, Tahkik: Muhammed Mursî el-Hûlî, Kahire 1970, s. 148.

¹⁸Tâhâ Suresi, 17. ayet.

muhababının kendisi olduğunu sanan hırsız, "Vallahi sen büyücüsün" diyerek, sağ yanına koyduğu çalıntı cüzdanı atıp kaçar.¹⁹

Adamın biri, bir eşek almak üzere çarşıya gider. Yolda bir arkadaşıyla karşılaşır. Arkadaşı onun nereye gittiğini sorduğunda "Çarşıya bir eşek satın almaya" der. Arkadaşı kendisine "İnşaallah" demesini söyler. O da "Şimdi inşaallâh demeye gerek yok! Paralar cebimde, eşek de çarşıda." diye cevap verir. Daha sonra çarşıda uygun bir eşek ararken parasını çaldırır. Eliboş evine dönerken aynı arkadaşına rastlar. Arkadaşı: "Ne yaptın?" dediğinde, "İnşaallâh paramı çaldırdım!" diye cevap verir. O da, onun sözünü tekrar ederek "Şimdi inşaallâh demeye gerek yok!" der.²⁰

Bu üç örnekten de anlaşıldığı üzere, o günün toplumunda dini değerler öylesine yaygın ki eşkiya ve hırsızlar da dini ortamlarda görünmek istemekteydiler.

Ekmek ve silâh, insan için hemen hemen her dönem en önemli iki unsur olmuştur. Biri yaşamak için, diğeri ise kişinin kendisini korumak ve savunmak için gereklidir. Silâhın türü yaşanan döneme göre değişkenlik arzemiştir. Abbâsi Devrinde en etkili silah kılıçtır. Ekmek ve kılıç, para ve güç günümüzde olduğu gibi o dönemlerde de üzerinde çok konuşulan iki kavram olmuştur. Aşağıdaki olay, bu iki kavramın nükteli bir şekilde ele alındığına dair bir örnektir:

Elinde ekmek olan adamın biri, elinde kılıç olan bir adamla karşılaşır. Ona "Bu ekmekle o kılıcı değiştirelim" diye teklifte bulunur. Adam: "Deli misin sen?" dediğinde, "Sana kötü bir şey mi söyledim; niye böyle diyorsun? Bak hangisinin karnındaki izi daha güzeldir?" diye cevap verir.²¹

Cimriliklerle ilgili de pek çok nükte söylenmiştir. İbn Kuteybe'nin Di'bel b. 'Alî el-Huzâ'i'den rivayet ettiği şu nüktede, o dönem insanların hoşlanmadıkları bir şeyi, nasıl nükte ve akıl çerçevesine oturtarak eleştirdiklerini görmekteyiz:

¹⁹el-Ebşihî, a.g.e., II, 213.

²⁰İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *Ahbâru'l-Hamkâ ve'l-Mugaffalîn*, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, Beyrut 1985, s.146.

²¹en-Nüveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, I-XXX, Mısır Kültür Bakanlığı Yay., Kahire (tarihsiz), IV, 91.

Di'bel, bir gün Sehl b. Hârûn'un misafiridir. Sohbet uzayınca hizmetçisinden yemek için bir şeyler getirmesini ister. Hizmetçi, eski bir tabakta, yaşlı horoz eti ve suyundan oluşan bir yemek getirir. Et öylesine serttiki, ne diş kesebilir, ne de bıçak. Sehl, aldığı bir parça ekmekle tabağın içerisini karıştırıp uzun bir süre horozun başını arar, bulamadığında hizmetçisine kızarak şöyle der:

-Başı nerede?

Hizmetçisi:

-Attım!

-Niçin?

-Senin yiyeceğini veya soracağını tahmin etmedim.

-Nasıl böyle düşünebilirsin? Ben ayakların atılmasını hoş görmezken, başının atılmasını nasıl hoş görebilirim? Baş, her şeyin başıdır. Bütün duyu organları orada toplanmıştır. Horoz, o baş sayesinde öter. Beyni, böbrek ağrısı için bire birdir. Başındaki kemiklerin yumuşaklığını hiç bir kemikte bulamazsın.

-Bak da, neredeyse bul şu başı!

-Attım. Vallahi nerde olduğunu bilmiyorum.

-Fakat ben onu karnına attığını biliyorum, Allah seni ıslah etsin.²²

Oburlukla meşhur Eş'ab hakkında da pek çok nükte mevcuttur. Eş'ab, bir gün yemek tabakları yapan bir kadına uğrar. Ona tabakları geniş yapmasını söyler. Niçin diye sorduğunda "Belki onunla bana bir şey ikram edilir. Çok şeyi alabilecek kadar büyük olması, küçük olmasından daha iyidir." der.²³

Aynı kişi hakkında diğer bir örnek de şöyledir:

²²Ibn Kuteybe, *'Uyûnu'l-Ahbâr*, Beyrut 1985, III, 259.

²³Ebu'l-Ferec el-İsfehânî, *Kitâbu'l-Egânî*, I-XXV, Tahkik: 'Alî en-Necdî Nâsif, el-Hey'etu'l-Misriyye el-'Amme li'l-Kitâb, Kahire 1972, XVII, 90.

Kadının biri Eş'ab'a "Bana yüzüğünü hediye et." der. Niçin diye sorduğunda: " Onunla seni hatırlayayım" der. Eş'ab, reddederek cevaben "Beni, yüzüğü sana vermeyi reddetmekle hatırla" nükteli sözünü söyler.²⁴

Hiçbir iş yapmayıp asalak bir yaşantı süren Tufeyliler için de pek çok şey söylenmiştir. Tufeyli'nin birine "Bize biraz et al." dendiğinde "Et almasını beceremem.", "Ateş yak." sözüne "Bu konuda maharetli değilim." , "Yemeği pişir." dendiğinde "Pişirmesini bilmem." diye cevap verir. Yemek piştikten sonra, yemeğe çağırıldığında "Daha fazla tekliflerinizi geri çevirmek istemiyorum!" diye cevap verir.²⁵

Bu arada Fîrûzâbâdî'nin, Emevilerin son yıllarıyla Abbâsi Devrinin başlarında yaşamış olan Ebu'l-Gusn Düceyn b. Sâbit'in lakabı olarak ifade ettiği; Ebu'l-Atâhiyye'nin ise, divanında bu tarihten daha önce yaşadığını söylediği, ancak daha sonraki yıllarda kimi Doğulu ve Batılı araştırmacılarca bazan Nasreddin Hoca, bazan da hayalî bir kahraman olarak ifade edilen "Cuhâ" kavramına kısaca değinmekte fayda vardır. Tartışmalı "Cuhâ"ya nisbet edilen, güldüren ve kimi zaman güldürürken düşündüren pek çok nükte vardır. Ancak şu iyi bilinmelidir ki, günümüz Arap dünyasında, Nasreddin Hoca'ya izafe edilen saf ve ahmaklara ait fıkralar doğru değildir. Çünkü Nasreddin Hoca, daima hikmetli sözler söyleyen, âlim, çok zeki ve hazır cevap bir kişidir.²⁶

²⁴Ebu'l-Ferec el-İsfehânî, *Kitâbu'l-Egânî*, XVII,91.

²⁵er-Râgıb el-İsfehânî, *Muhâdarâtu'l-Udebâ'i*, Beyrut 1961, III, 395.

²⁶Tural, Hüseyin, "Cuha", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1991, VIII, 82.